

ЈЕРЕМИЈА СТАНОЈЕВИЋ

ФОТОГРАФИЈЕ

Музеј града Београда

ЈЕРЕМИЈА СТАНОЈЕВИЋ ФОТОГРАФИЈЕ

ЈЕРЕМИЈА СТАНОЈЕВИЋ ФОТОГРАФИЈЕ

ЈЕРЕМИЈА СТАНОЈЕВИЋ
ФОТОГРАФИЈЕ

Издавач
Музеј града Београда

МУЗЕЈ ГРАДА
БЕОГРАДА
BELGRADE CITY
MUSEUM

Beograd
www.begrad.rs

CENTAR ZA
FOTOGRAFIJU

За издавача
Јелена Медаковић

Уредници
др Ангелина Банковић
Иван Петровић

Рецензенти
др Злата Вуксановић-Мацура
Проф. др Миланка Тодић
Проф. др Милан Попадић

Превод на енглески
Мултипреводи

Лектура и коректура
Милена Богдановић

Дизајн и припрема за штампу
Исидора М. Николић

Дигитална обрада фотографија
Центар за фотографију

Штампа
SDPS doo

Тираж
500

ISBN
978-86-6433-050-3

Књига је настала је у сарадњи Музеја града Београда и Центра за фотографију.
Њено издавање омогућио је Секретаријат за културу града Београда.

На страни 2
Пуковник Јеремија Станојевић, 1925–1930. (МГБ, Ур_13961)

На страни 5
Јеремија Станојевић, Улица цара Лазара (МГБ, Ур_11222)
На корицама

Јеремија Станојевић, Угао Таковске и Булевар краља Александра (МГБ, Ур_11066)

САДРЖАЈ

9	ПРЕДГОВОР
13	Михаило Васиљевић Фотографије београдских улица Јеремије Станојевића
29	Иван Петровић Ауторски документ: фотографије Јеремије Станојевића
41	Ана Ереш Фотографије Јеремије Станојевића: још једна недовршена историја Београда
51	Ангелина Банковић Јеремија Станојевић као колекционар
65	ФОТОГРАФИЈЕ
255	БИБЛИОГРАФИЈА
260	СКРАЋЕНИЦЕ
261	БИОГРАФИЈЕ АУТОРА
263	SUMMARY

Мало је оних који су се из угла друштвених наука бавили истраживањима Београда између два светска рата, а да им нису познати име пуковника Јеремије Станојевића (1881–1950) и његов подухват фотографисања главног града, који је реализован крајем двадесетих и почетком тридесетих година 20. века. Ипак, фотографски опус Јеремије Станојевића се може сврстати у домен домаће материјалне културе чије је одређиште још увек нестабилно, а који може да мења позицију услед нерешених питања категоризације не само фотографије као њеног могућег конститутивног дела већ и аспеката фотографије у области визуелне културе, њене историзације и уметничког деловања.

Више од 1.800 Станојевићевих фотографија постало је део колекције Музеја града Београда 1954. године, захваљујући ауоровој супрузи, Софији Станојевић. Збирка је касније допуњавана у сарадњи Музеја и Јелисавете Станојевић-Ален, Јеремијине кћерке, тако да се данас у њој чува 2.286 његових фотографија. Неке од њих су први пут излагане 1973. године, а каталог комплетног фонда је објавила тадашња кустоскиња Дивна Ђурић-Замоло 1975. године. Након тога, Станојевићеве фотографије су често биле коришћене на многобројним изложбама и репродуковане у различитим публикацијама, примарно као илустрације Београда између два светска рата и као извор за проучавање историје архитектуре и урбанизма. Томе је свакако допринела и чињеница да је фонд смештен и обрађен у саставу Збирке за архитектуру и урбанизам Музеја града Београда, чије име открива и тематику којој је првенствено посвећена.

Пред читаоцима је публикација настала у сарадњи Музеја града Београда и Центра за фотографију. При њеном конципирању смо се водили намером да истражимо и представимо аспекте како фонда и колекције Јеремије Станојевића тако и његове личности, за које смо учили да им у ранијим истраживањима није било посвећено довољно пажње. Најпре, желели смо да Станојевића прикажемо као фотографа, а његов рад у контексту фотографије као визуелног медија, а не искључиво као документа. У том смислу, аутори ове књиге су преваходно настојали да истакну потенцијал Станојевићевог остварења као достигнућа које превазилази досадашње образце вредновања и квалификације, чиме је њено тежиште усмерено на саме фотографије. У разматрању Станојевићевог опуса фотографије су први пут сагледане појединачно, и то најпре уочавањем фотографије, а затим Београда, при чему се сусрећемо са визуелношћу која нас уводи у ново промишљање о друштвеној улози фотографског медија. Верујемо да ће таквим приступом и садржаји на фотографијама добити нов значај и другачију перспективу вредновања.

У књизи је репродуковано 190 фотографија. Сматрали смо да оне на најбољи начин илуструју Станојевићево стваралаштво онако како смо га у овом тренутку видели и да указују на његову сложу мултидисциплинарну, естетску и културно-друштвену компоненту. При одабиру фотографија изостављен је метод који би подражавао намере њиховог аутора, које су и даље у великој мери непознате. Та околност нам је омогућила слободу деловања и отворен приступ сагледавању Станојевићевог опуса. Без обзира на то, рад на избору фотографија је био сложен задатак, чији значај може да се упореди са одабиром мотива и начином на који фотограф снима.

Имајући у виду потенцијал ових фотографија као остварења у домену визуелне културе, али и њихове шире друштвене примене, у том послу смо се руководили истицањем њихове естетске компоненте. Такав метод промишљања примењив је са позиција различитих становишта о естетском и указује на апстрактни модел процене, али и на природу медија фотографије који садржи карактеристике апстрактног. При избору фотографија узете су у обзир осцилације уочљиве у Станојевићевом раду како у погледу визуелних решења појединих фотографија тако и у њиховом значењу, иако је у том поступку одређена врста уједначавања морала бити присутна. Оперсвација да је Станојевић више контролисао шта и због чега снима него како снима оставила нам је већи простор за разматрање његових тежњи. Треба подсетити да одступања у решењима која су приметна у фото-документаризму не подразумевају одсуство става и јасних намера аутора. Може се рећи да је пре у питању потрага за усаглашавањем искуства непосредног сусрета са околином и замишљеног (стеченог) доживљаја о њој. Ипак, поменуте осцилације могу да пронађу оправдање и у хетерогеној слици градског амбијента, коју је Станојевић уочио. Наша позиција као посматрача целокупног сачуваног Станојевићевог фотографског фонда омогућава нам увид у паноптикум једног фотографа на начин који није био могућ самом аутору.

Сходно Станојевићевој пракси да бележи промене које су се дешавале у архитектури, урбанизму, комуналној и саобраћајној инфраструктури Београда, на местима која је снимао, преродене су фотографије које илуструју те намере. Такође су, као упоредни примери, уврштене и оне на којима је уочљиво транслаторно кретање фотографа дуж улице, као и снимци на којима је једна локација приказана са две опречне тачке посматрања. Као посебан сегмент се истиче и шест панорама композиционог типа, од којих су неке први пут објављене овом приликом.

Фотографије су у књизи репродуковане у пуном формату, не рачунајући маргине које чине укупну површину самог предмета. Тако су остала видљива оштећења која се спорадично појављују по рубовима снимака, као последице одвајања емулзије и техничких грешака насталих приликом израде копија, док је тонска неуједначеност задржана како би се што приближније пренео аутентични изглед фотографија. Треба додати да због непознате хронологије настанка Станојевићевих фотографија нису прецизно навођене године, већ је задржан оквирни период од 1929. до 1932, односно 1934, како је то у својим истраживањима навела Дивна Ђурић-Замоло. Такође, навођени су данас актуелни називи улица и топоними, а не они из времена Јеремije Станојевића. У неколико случајева у којима улица или топоним не постоје у данашњој урбаној структури, испред назива који је био актуелан у време настанка фотографија употребљена је одредница „некадашњи“.

Ова књига, осим изабраних фотографија, укључује и четири рада чији аутори Станојевића и његовог делатност посматрају из нове и другачије перспективе. Они своје опазиве налазе како у историји фотографије тако и у мултидисциплинарном приступу који пружају студије визуелне културе и колекционарства, као и музејске студије. Имајући у виду да су у фокусу свих радова били првенствено личност Јеремije Станојевића и његов фотографски опус, и да је као врло важан елемент за тумачење те активности посматран тренутак у којем се она дешавала, неминовно је долазило до понављања неких историјских и биографских података. Аутори различитих професионалних опредељења и образовног порекла су посматрали и проучавали Станојевићеве фотографије и понудили тумачења разних аспеката његовог стваралаштва.

Михаило Васиљевић, сматрајући да је личност Јеремije Станојевића била кључна за настанак његовог опуса, у раду „Фотографије београдских улица Јеремije Станојевића“ полази од

биографских података. Као важну премису истиче да Станојевићево дело не може да се посматра ни као уметност ни само као документ историје архитектуре, већ као део историје фотографије у оквиру визуелне културе. Закључивши да представља јединствен пример у домаћој историји фотографије, Васиљевић га сврстава међу највећа достигнућа српске фотографије уопште.

У свом раду „Ауторски документ: фотографије Јеремije Станојевића“, Иван Петровић као особеност Станојевићевих фотографија наводи потенцијал који оне својим утицајем могу да остваре у области фотографске уметности, иако их не означава као остварења с уметничком позадином. Полазећи од индивидуалног талента фотографа, који Петровић истиче као битну компоненту Станојевићеве личности, резултате његовог рада види као значајне за будуће разумевање културне историје српске фотографије.

Ана Ереш, у раду под називом „Фотографије Јеремije Станојевића: још једна недовршена историја Београда“, Станојевићеву фотографску делатност тумачи у оквиру визуелне културе. Опус који је Станојевић створио ауторка посматра из угла документаристичког импулса који је у време турбулентних година на преласку 19. у 20. век, користећи нов и фактографски прецизан медиј фотографије, тежи да створи визуелно сведочанство сопственог тренутка и тиме га сачува за будуће генерације. Као подједнако важан за разумевање настанка Станојевићевих фотографија, Ереш истиче и такозвани *survey movement*, аматерски фотографски покрет који се појавио у Енглеској у другој половини 19. века, али и фасцинацију модерним градом, која је инспирисала многе фотографе и друге уметнике у наведеном периоду.

Ангелина Банковић је у раду „Јеремija Станојевић као колекционар“ представила Станојевићеву колекцију која се састојала највише од фотографија и разгледница Београда настајалих углавном крајем 19. и почетком 20. века. Посматрајући његову делатност из угла студија колекционарства и музејских студија, Банковић предлаже могућност да се и његов фотографски фонд тумачи као вид колекционарства, односно да се мотивација за његов настанак потражи у Станојевићевој жељи да сам забележи изглед Београда и промене кроз које је пролазио између два светска рата, и да на тај начин употпуни своју раније формирану колекцију.

Сматрамо да се Јеремija Станојевић с правом може уврстити у најзначајније актере српске фотографије. Без обзира на различите анализе његовог опуса и делатности које су представљене у овој књизи, донети Станојевићевог рада остају отворени за будућа истраживања, од којих ће зависити да ли ће ова драгоценост заоставити и даље бити ограничена на поједине, до сада препознате области или ће јој се пронаћи место у културној историји фотографије. Зато ову књигу посматрамо као могући модел истраживања фотографског медија, који може да омогући ново откривање српске фотографије.

Уредници

Булевар деспота Стефана (Ур_9628)

Улица краља Милана (Ур_9083)

Улица цара Душана (Ур_11200)

Трг Славија (Ур_13529)

Добрињска улица (Ур_9258)

Карађорђева улица (Ур_9495)

Некадашња Јатаган мала (Ур_9330)

Молерова улица (Ур_9834)

Ускочка улица (Ур_11148)

Улица Тадеуша Кошћушка (Ур_11065)

Панорама Далматинске улице и околине (Ур_11044, 13661)

Далматинска улица (Ур_9163)

Улица кнеза Михаила (Ур_9533)

Фрушкогорска улица (Ур_13592)

Париска улица (Ур_12341)

Црногорска улица (Ур_11278)

Теразије (Ур_11114)

Улица цара Душана (Ур_11188)

184

Булевар краља Александра (Ур_11066)

185

Скадарска улица (Ур_10977)

198

Поп Лукина улица (Ур_13600)

199

Јеврејска улица [Ур_6373]

232

Улица Високог Стевана [Ур_9035]

233

Summary

Only a few involved in research of Belgrade between the two world wars from the angle of social sciences are not familiar with the name of the colonel Jeremija Stanojević (1881–1950) and his endeavour of photographing Belgrade that he realised in late 1920s and early 1930s. However, the photographic work of Jeremija Stanojević can be included in the domain of domestic material culture with yet unstable destination and which can change its position due to unsolved categorisation issues, not only of photography as potential constituent part of that culture, but also of its aspects in the field of visual culture, history of photography and artwork.

More than 1,800 photographs made by Stanojević became a part of the Belgrade City Museum collection in 1954, thanks to his wife, Sofija Stanojević. The collection was later supplemented within cooperation of the Museum and Jelisaveta Stanojević-Alen, Jeremija's daughter, which resulted in Museum keeping a total of 2,286 photographs made by Stanojević. A number of these photographs was exhibited for the first time in 1973, and the catalogue of complete fund was published in 1975 by curator of the time, Divna Đurić-Zamolo. After that, Stanojević's photographs were often used at numerous exhibitions and in various publications, primarily as illustrations of Belgrade between the two world wars and the source to study the history of architecture and urban development. This was somewhat the result of the fact that the fund was registered as part of the Collection of architecture and urbanism of the Belgrade City Museum, the name of which reveals the topic it is primarily dedicated to.

This publication has been created in the cooperation of the Belgrade City Museum and the Center for Photography. While working on the concept of this publication, we followed the idea to explore and present aspects of the work and collection of Jeremija Stanojević, that is, the aspects of his personality discovered in earlier research but not sufficiently examined. Our main goal was to observe Stanojević as a photographer, and his work in the context of photography as a visual medium, and not exclusively as a document. Thus, the principal intention of this book is to point out the potential of Stanojević's photographs as work whose elements overcome usual evaluations and qualifications, and the focus of which is directed to the photographs as such and the values that can be attributed to them. For the first time, Stanojević's work has been analysed in the manner that enables for the photographs to be considered individually and for the *focus to be primarily on the photograph and then on Belgrade*, to notice the visual element first, which leads us into new reflection on the social role of the photographic medium. We believe that this approach will enable the contents of the photographs to acquire new character and different evaluation perspective.

The book includes a selection of 190 photographs we considered are the best example of Stanojević's work as we saw it at this point, and point out his complex multidisciplinary, aesthetic and cultural-social component. When choosing photographs, a method that would simulate the intentions of their author, which are still largely unknown, was omitted. This provided us with the freedom to act and an open mind in the analysis of Stanojević's work. Regardless, selecting photographs has been a complex task, the importance of which can only be compared to the selection of motifs and the manner of making the photographs by the very author. Having in mind the potential of Stanojević's photographs as products in the field of visual culture, but also their broader social application, when selecting photographs, we were guided by the idea of emphasizing their aesthetic component. Such a method of thinking is applicable from different point of views on aesthetic and indicates an abstract assessment

model, but also the nature of the photography that contains the characteristics of the abstract. When selecting the photographs, the oscillations in Stanojević's work were considered, both in terms of visual design of certain photographs and their meaning, even though a certain type of uniformity should have been present in this process. The fact that Stanojević had greater control over the subject and the reason for making the photograph, than over the technique of making the photograph, has given us more space to think about his aspirations. It should be pointed out that aberrations in solutions which are present in documentary photography do not imply the lack of attitude or author's clear intentions. It can rather be stated that this is an attempt to reconcile the experience of immediate contact with the environment and imaginary (vested) experience of it. Our point of view, as observers of entire preserved collection of Stanojević's work, provides us the insight into panopticon of a photographer in a manner that was not available to the author himself.

Following the Stanojević's practice to record architectural, urban, communal and changes of traffic infrastructure at the locations he photographed, a selection of photographs illustrating these intentions has been presented. Also, as comparable examples, photographs that illustrate transitory movement of the photographer along the street, as well as those where a particular location is displayed with two opposing points of observation have been included. Six panoramic photographs of composite type also stand out, some of which are published for the first time in this context.

The photographs are shown in full format, not including the margins that make up the total area of the object itself. Thus, this made it possible to leave visible the damage that sporadically appears on the edges of the photographs as a consequence of the separation of emulsion and technical errors that arose during making copies. It should be pointed out that unknown chronology of Stanojević's photographs is the reason why the exact year was not listed, but the approximate period from 1929 to 1932 or 1934, as a Divna Đurić-Zamolo stated in her research.

This book, apart from the selection of photographs, also includes four papers which present Stanojević and its activity from the new and different perspective. They have their starting point both in the history of photography, as well as in multidisciplinary approach provided by studies of visual culture and collecting, as well as museum studies. Having in mind that in the focus of each of the papers was the personality of Jeremija Stanojević and his photographic work, and that the moment in history when it occurred has been considered a very important element for interpreting his work, it was inevitable to repeat some historical and biographical information. The authors of various professional profiles and educational background examined and studied Stanojević's photographs and offered interpretations of different aspects of his work.

Mihailo Vasiljević, believing that Jeremija Stanojević's personality was crucial for the creating of his work, in the paper *Jeremija Stanojević's photographs of Belgrade streets*, starts the interpretation of his photographic opus from biographical data. As an important premise, the author points out that Stanojević's work cannot be seen neither as art nor as a document of history of architecture, but as part of the history of photography within visual culture. Having concluded that Stanojević's work is a unique example in the domestic history of photography, Vasiljević ranks it among the greatest achievements of Serbian photography in general.

In his paper, the *Author's document: Photographs by Jeremija Stanojević*, Ivan Petrović, points out, as the peculiarity of Stanojević's photographs, the potential they can achieve in the field of photographic art, although he does not classify them as an artistic achievement. Starting from the individ-

ual talent of the photographer, which Petrović emphasizes as a significant component of Stanojević's personality, he sees the results of his work as crucial for further understanding of the cultural history of Serbian photography.

Ana Ereš, in her paper entitled *Photographs of Jeremija Stanojević: another unfinished history of Belgrade*, interpreters Stanojević's photographic activity within visual culture. She examines Stanojević's work from the point of view of documentary impulse, which, in turbulent years of crossing from the 19th century in the 20th century, using a new and factually precise medium of photography, aspired to create a visual testimony of its own moment and thus preserves it for future generations. As equally important elements to understand the origin of Stanojević's opus, Ereš points out the so-called survey movement, an amateur photography movement that appeared in England in the second half of the 19th century, which inspired many photographers and other artists of the period.

In her paper *Jeremija Stanojević as a collector*, Angelina Banković focused on the collection of Jeremija Stanojević, which consisted mainly of photographs and postcards of Belgrade from the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Analysing Stanojević's activity from point of view of collecting and museum studies, Banković proposes for his photographic fund to be interpreted as a form of collecting, that is, to seek the motivation for his emergence in the Stanojević's desire to capture the appearance of Belgrade and the changes it underwent in the period between two world wars, and thus complete its previously formed collection.

We believe that Jeremija Stanojević can rightly be classified as one of the most significant authors of Serbian photography. Regardless of the various analyses of his opus and the activities presented in this book, the range of Stanojević's work remain open to further research, which will depend on whether this valuable legacy will remain limited to individual, currently recognized areas, or it will take a place in the cultural history of photography. That is why we consider this book a possible model of photographic media research, which can provide us with new exploration of Serbian photography.

Editors

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
77:929 Станојевић Ј.(082)
77.04(497.11)(084.12)

ЈЕРЕМИЈА Станојевић : фотографије / [уредници Ангелина
Банковић,
Иван Петровић]. - Београд : Музеј града Београда, 2022 [Београд
: SDPS].
- 265 стр. : фотогр. ; 26 cm
Биографије аутора: стр. 261. - Напомене и библиографске
референце уз текст.
- Библиографија: стр. 255-260. - Summaries.
ISBN 978-86-6433-050-3
а) Станојевић, Јеремија (1808-1869) - Зборници б) Београд -
Албуми
COBISS.SR-ID 81304073